1939

POMORSKIE DROGI OPORU

W obronie polskości 1939–1945

Książnica Kopernikańska w Toruniu

WDECKI PARK KRAJOBRAZOWY

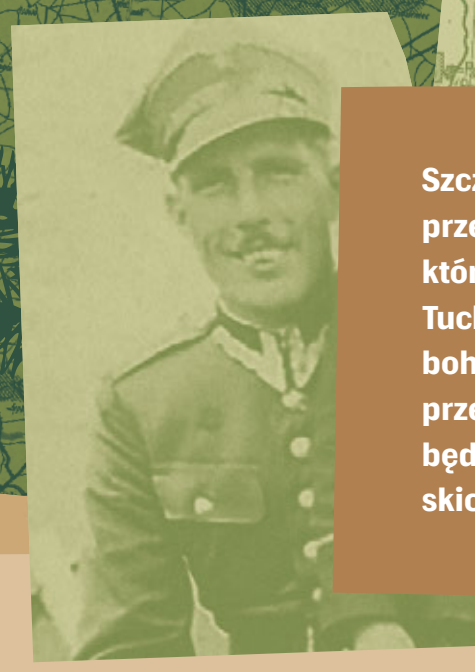
1945

POMORSKIE DROGI OPORU

W obronie polskości 1939–1945

Wystawa ukazuje dramatyczne losy Pomorza w czasie II wojny światowej – od heroicznej obrony regionu przez Armię Pomorze, przez brutalne represje i Zbrodnię Pomorską, aż po działalność konspiracyjną Armii Krajowej.

Szczególne miejsce zajmuje historia dowodzonego przez kpt. Alojzego Bruskiego oddziału „Świerki 101”, którego obozowisko odkryto w 2024 roku w Borach Tucholskich. Ekspozycja prezentuje także sylwetki bohaterów, takich jak Alojzy Bruski, oraz unikalne przedmioty – broń partyzancką i osobiste pamiątki – będące świadectwem odwagi, poświęcenia i braterskich więzi w walce o wolność Pomorza.

O autorze

Mateusz Sosnowski – specjalista ds. ochrony krajobrazu, wartości historycznych i kulturowych we Wdeckim Parku Krajobrazowym. Od 2017 roku prowadzi działania na rzecz rozpoznania oraz ochrony przeszłego dziedzictwa kulturowego Borów Tucholskich, ze szczególnym uwzględnieniem obszaru Wdeckiego Parku Krajobrazowego. W grudniu 2024 roku, wspólnie z Olafem Popkiewiczem (archeologiem, członkiem zespołu badawczego Wdeckiego Parku Krajobrazowego), odkrył ostatnie miejsce stacjonowania oddziału Armii Krajowej „Świerki 101”, dowodzonego przez kpt. Alojzego Bruskiego.

fot. Andrzej Romański, UMK

Olaf Popkiewicz i Mateusz Sosnowski na terenie odkrytego obozu partyzanckiego

(fot. Mateusz Konkolewski)

BIBLIOGRAFIA / ŹRÓDŁA

Zbiory:
Biblioteki Uniwersyteckiej UMK w Toruniu;
Das Bundesarchiv;
Muzeum Wsi Kieleckiej;
Narodowego Archiwum Cyfrowego;
prywatne Andrzeja Solaka.

Archiwum rodzinne Jana Wyrowińskiego.

Leśnicy dla Niepodległej. Biografie 28 leśników, ich rodzin i bliskich, red. Tadeusz Chrzanowski, Toruń 2018.

Materiały dokumentacyjne Wdeckiego Parku Krajobrazowego.

Książnica Kopernikańska w Toruniu

Samorząd Województwa Kujawsko-Pomorskiego

KUJAWY POMORZE

Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-Pomorskiego w Toruniu

Dofinansowano z budżetu Samorządu Województwa Kujawsko-Pomorskiego

2025 ROKIEM LUDZI NAUKI z KUJAW i POMORZA

Tło historyczne

1

Powrót Pomorza do Polski w 1920 roku był jednym z kluczowych momentów odbudowy państwa polskiego po zakończeniu I wojny światowej.

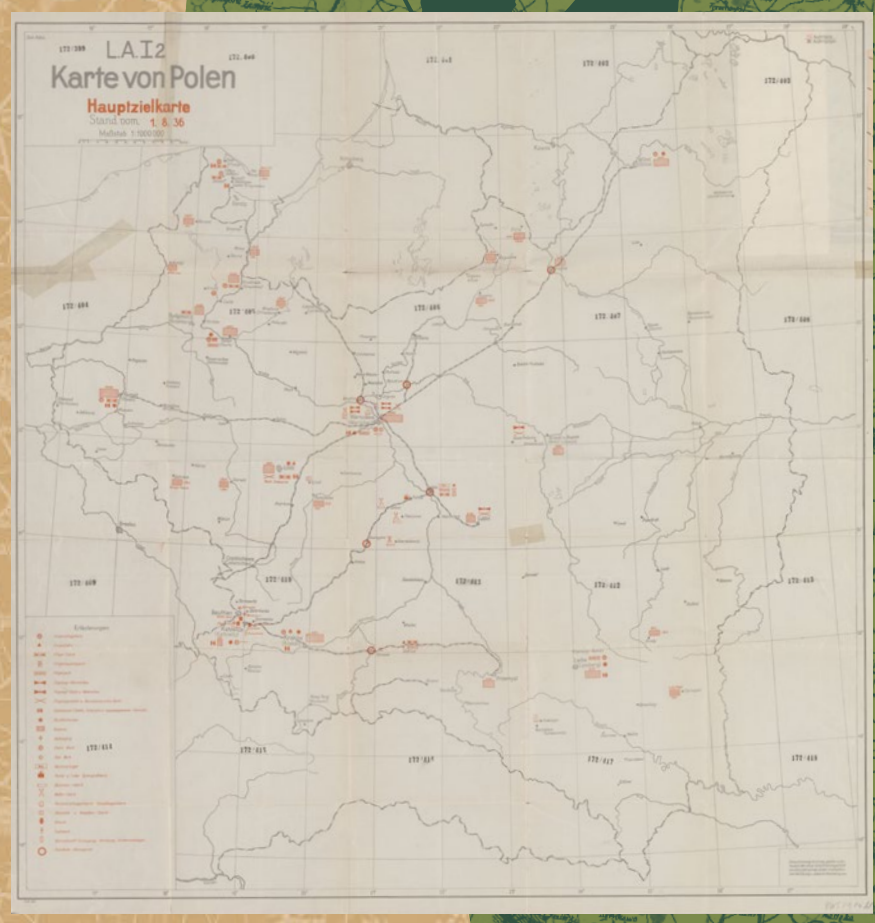
Na mocy postanowień traktatu wersalskiego, podpisanego 28 czerwca 1919 roku, Polska odzyskała dostęp do morza oraz część Pomorza.

Przez ponad 120 lat ludność Pomorza znajdowała się pod panowaniem państwa niemieckiego, wpierw Królestwa Prus, później Cesarstwa Niemieckiego (II Rzesza), co wiązało się z germanizacją i ograniczaniem polskości. Powrót do Polski pozwolił mieszkańcom odzyskać swoją tożsamość narodową, język i kulturę. Polacy zamieszkujący Pomorze pozostawali przez lata w trudnej sytuacji, często pozbawieni wsparcia ze strony państwa. Powrót tych terenów do Polski oznaczał większe możliwości rozwoju gospodarczego, a przede wszystkim społecznego. Ludzie poczuli się bardziej związani z odrodzonym państwem, co przyczyniło się do wzrostu lokalnego patriotyzmu i zaangażowania w odbudowę kraju. Niestety, już po niecałych dwudziestu latach Polakom znowu przyszło stanąć w obronie polskości Pomorza.

Upadek polskiego Pomorza w 1939 roku był jednym z pierwszych dramatycznych epizodów II wojny światowej. Po niemieckiej inwazji na Polskę 1 września 1939 roku Pomorze znalazło się wśród pierwszych ziem zajętych przez Wehrmacht. Niemcy od dawna traktowali ten region jako strategicznie istotny, a ich celem było jego szybkie opanowanie i brutalne wyniszczenie polskiej ludności.

Mapa przedwojennego województwa pomorskiego
(ze zbiorów Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu)

Plan dla niemieckiej gry wojennej przeciwko Polsce z 1936 roku
(ze zbiorów Das Bundesarchiv)

POMORSKIE DROGI OPORU

W obronie polskości 1939–1945

Książnica Kopernikańska w Toruniu
Wdecki Park Krajobrazowy
Samorząd Województwa Kujawsko-Pomorskiego
Kujawy Pomorze
Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-Pomorskiego w Toruniu
Dofinansowano z budżetu Samorządu Województwa Kujawsko-Pomorskiego
2025 ROKIEM LUDZI NAUKI z Kujaw i Pomorza

Katastrofa Armii Pomorze

Armia Pomorze, dowodzona przez generała Władysława Bortnowskiego, miała za zadanie bronić polskiego „korytarza” rozdzielającego niemieckie Pomorze Zachodnie od Prus Wschodnich.

W jej skład, na odcinku obrony przebiegającym przez Bory Tucholskie, wchodziły: 9. Dywizja Piechoty płk. Józefa Werobeja, 27. Dywizja Piechoty gen. Juliusza Drapelli oraz Grupa Operacyjna „Czersk” gen. Stanisława Grzmota-Skotnickiego. Już od 1 września 1939 roku jednostki te prowadziły ciężkie walki, starając się powstrzymać uderzenie niemieckich dywizji zmotoryzowanych i pancernych na terenie Borów Tucholskich.

W gęstych lasach Borów Tucholskich polskie oddziały wykorzystały ukształtowanie terenu do zorganizowania obrony na linii rzek Brdy i Wdy. Wojsko Polskie oraz Bataliony Obrony Narodowej tworzyły punkty oporu w rejonie Borów Tucholskich, jednak brak wsparcia lotnictwa i liczebna przewaga wroga utrudniały zatrzymanie niemieckiego natarcia.

Główne uderzenie prowadził XIX Korpus Armijny gen. Heinza Guderiana. Już 1 września, omijając polskie linie obrony, Niemcy zajęli nietknięty most na Brdzie w Sokole-Kuźnicy, otwierając sobie drogę do Świecia, co było jednoznaczne z odcięciem 9. i 27. Dywizji Piechoty, a także Grupy Operacyjnej „Czersk” od reszty sił Armii Pomorze.

Do 3 września okrążone zostały polskie jednostki znajdujące się w sercu tucholskich lasów – większość 9. i 27. Dywizji Piechoty oraz elementy Pomorskiej Brygady Kawalerii zostały zamknięte w pułapce leśnych ostępów Borów Tucholskich. Niedostateczne zaopatrzenie, trudności w komunikacji radiowej oraz chaotyczne rozkazy szefa sztabu Armii Pomorze – płk. Ignacego Izdebskiego – pogłębiały dezorganizację. Próbom przebicia się na południe towarzyszyły zacięte bitwy pod Tuszynami, Świekatowem oraz Pruszczem i Klonowem, które nie przyniosły spodziewanego przełamania niemieckiej obrony.

Niemiecka tablica propagandowa z mogiły polskich żołnierzy poległych 2 września 1939 roku w Gródku Pomorskim, odkryta w 2021 roku przez Olafa Popkiewicza na terenie Wdeckiego Parku Krajobrazowego

Album niemieckiego żołnierza z fotografiami z terenów Pomorza z jesieni 1939 roku – na jednej z nich widoczna mogiła polskich żołnierzy z tablicą propagandową, podobną do odkrytej na terenie Wdeckiego Parku Krajobrazowego

(zbiory prywatne Andrzeja Solaka)

POMORSKIE DROGI OPORU

W obronie polskości 1939–1945

Książnica Kopernikańska w Toruniu
Wdecki Park Krajobrazowy
Samorząd Województwa Kujawsko-Pomorskiego
Kujawy Pomorze
Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-Pomorskiego w Toruniu
Dofinansowano z budżetu Samorządu Województwa Kujawsko-Pomorskiego
2025 Rokiem Ludzi Nauki z Kujaw i Pomorza

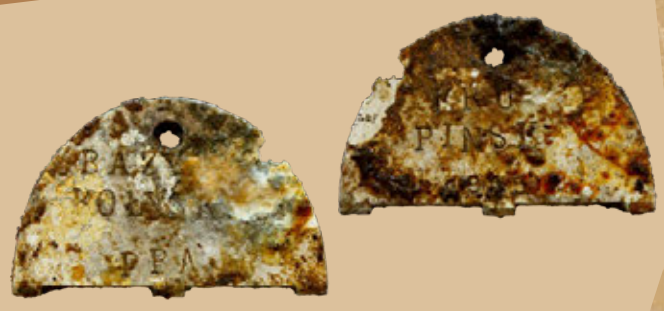
Zbrodnia Pomorska

3

Zbrodnia Pomorska 1939 to określenie aktów bezpośredniej eksterminacji ludności polskiej, przeprowadzonych od września 1939 roku do początków 1940 roku na terenie województwa pomorskiego.

Prowadzone przez Wdecki Park Krajobrazowy prace ekshumacyjne leśnej mogiły trzech żołnierzy Wojska Polskiego zamordowanych przez Selbstschutz we wrześniu 1939 roku
(fot. D. Siewert)

Znak tożsamości żołnierza Wojska Polskiego znaleziony w trakcie prac ekshumacyjnych
(fot. M. Sosnowski, WPK)

Mogiła żołnierzy Wojska Polskiego zamordowanych przez Selbstschutz we wrześniu 1939 roku
(model fotogrametryczny, oprac. M. Sosnowski, WPK)

Szacuje się, że w wyniku działań oddziałów Volksdeutscher Selbstschutz, SS, Wehrmachtu i policji niemieckiej zamordowano ok. 30 000 osób – przedstawicieli inteligencji, duchowieństwa, rolników, robotników oraz społeczności żydowskiej.

Bory Tucholskie stały się jednym z głównych obszarów egzekucji. Już w pierwszych tygodniach okupacji miejscowi Niemcy z Volksdeutscher Selbstschutz, wspierani przez Einsatzkommando i formacje policyjne, prowadzili selekcyjne aresztowania polskich działaczy społecznych, nauczycieli i rolników. Zatrzymanych wywożono do prowizorycznych aresztów, a następnie do miejsc, gdzie wykonywano wyroki śmierci.

Proces eksterminacji w Borach Tucholskich miał charakter metodyczny. Sprawcy korzystali z gotowych list proskrypcyjnych, opracowanych wspólnie z lokalnymi folksdojczami, i działali według wytycznych RSHA (Reichssicherheitshauptamt, z niem. Główny Urząd Bezpieczeństwa Rzeszy). Egzekucje odbywały się w skupionych grupach, często w miejscach łatwo dostępnych dla konwojów (np. przy drogach leśnych czy torach kolejowych), co ułatwiało dowożenie ofiar i zasypywanie masowych grobów. Do najbardziej znanych miejsc kaźni należały Pola Igielskie pod Chojnicami oraz leśne parowy w okolicach Tucholi i Śliwic.

Unikalnym aspektem Zbrodni Pomorskiej było zaangażowanie lokalnych Niemców – ponad 38 000 osób wstąpiło do Selbstschutzu, czynnie uczestnicząc w terrorze sąsiedzkim. W dokumentacji IPN określa się tę zbrodnię także mianem „pogromu" lub „krwawej pomorskiej jesieni". Dzięki staraniom badaczy z Instytutu Pamięci Narodowej ustalono nazwiska blisko 10 000 ofiar, chociaż pełna skala zbrodni pozostaje nieznana z powodu zacierania pod koniec wojny śladów i niszczenia akt Selbstschutzu przez Niemców.

Po wojnie wiele miejsc kaźni w Borach Tucholskich pozostało zapomnianych. W ostatnich dekadach IPN i lokalne społeczności prowadzą ekshumacje oraz prace badawcze, mające na celu odnalezienie kolejnych ofiar i godne upamiętnienie tych, którzy zginęli w cieniu drzew. Lasy tucholskie stały się symbolem tragicznej pamięci, a na polanach i przy leśnych drogach stawiane są dziś pomniki i tablice przypominające o skali ludobójstwa, jakiego dopuściło się nazistowskie kierownictwo III Rzeszy na Pomorzu.

POMORSKIE DROGI OPORU

W obronie polskości 1939–1945

Książnica Kopernikańska w Toruniu
Wdecki Park Krajobrazowy
Samorząd Województwa Kujawsko-Pomorskiego
Kujawy Pomorze
Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-Pomorskiego w Toruniu
Dofinansowano z budżetu Samorządu Województwa Kujawsko-Pomorskiego
2025 ROKIEM LUDZI NAUKI z Kujaw i Pomorza

Armia Krajowa – oddział „Świerki 101”

W grudniu 2024 roku, w trakcie prowadzonych na terenie Wdeckiego Parku Krajobrazowego badań archeologicznych, pracownicy Służby Parku Krajobrazowego oraz wolontariusze odkryli pozostałości po obozie legendarnego oddziału Armii Krajowej „Świerki 101”, dowodzonego przez kpt. Alojzego Bruskiego ps. „Grab”.

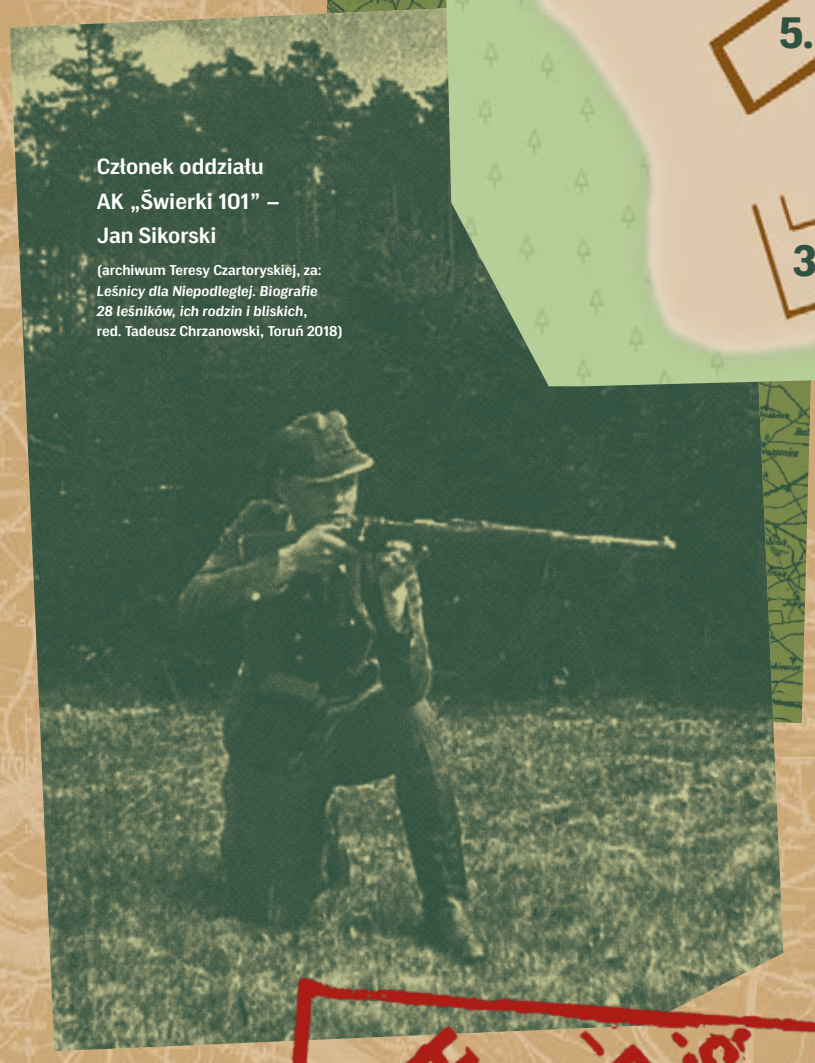
Oddział „Świerki 101” – taką nazwę nosił w ramach zgrupowania Inspektoratu Bydgoskiego Armii Krajowej – dowodzony przez kpt. Alojzego Bruskiego, był jednym z pierwszych oddziałów partyzanckich, które powstały podczas II wojny światowej na terenie Borów Tucholskich. Jednocześnie był to jeden z najliczniejszych i najaktywniejszych bojowo oddziałów Armii Krajowej, działających na Pomorzu podczas okupacji. Jego akcje bojowe owiane są legendą. Działalność oddziału dobiegła końca u schyłku 1944 roku.

Do tej pory, poza relacjami członków tego oddziału oraz osób związanych z działalnością konspiracyjną w czasie II wojny światowej, nie posiadaliśmy żadnych artefaktów, które można by bezpośrednio powiązać z działalnością tego legendarnego oddziału w Borach Tucholskich. Dzięki odkryciu, którego dokonano na terenie Wdeckiego Parku Krajobrazowego, po raz pierwszy możemy spojrzeć na miejsce, w którym przebywali partyzanci kpt. Bruskiego pod koniec 1944 roku.

W trakcie wstępnych prac terenowych na terenie obozowiska odkryto zachowane pozostałości ziemianek oraz szereg przedmiotów osobistych i wyposażenia wojskowego, które osiemdziesiąt lat temu pozostawili partyzanci – w nocy z 29 na 30 grudnia 1944 roku musieli opuścić obóz w ogromnym pośpiechu, aby ratować swoje życie i ponownie uciec przed niemiecką obławą. Są to niezwykłe pamiątki historii, które pozwalają nam poznać bliżej historię tego legendarnego oddziału Armii Krajowej, ale również uzupełnić białe plamy w najnowszej, niekiedy tragicznej historii Borów Tucholskich, Pomorza oraz województwa kujawsko-pomorskiego.

Plan układu ziemianek w odkrytym obozie oddziału AK „Świerki 101”

Członek oddziału AK „Świerki 101” – Jan Sikorski

(archiwum Teresy Czartoryskiej, za: *Leśnicy dla Niepodległej. Biografie 28 leśników, ich rodzin i bliskich*, red. Tadeusz Chrzanowski, Toruń 2018)

Odcisk pieczęci Tajnej Organizacji Wojskowej „Gryf Pomorski” z okresu II wojny światowej

(ze zbiorów Muzeum Wsi Kieleckiej)

POMORSKIE DROGI OPORU

W obronie polskości 1939–1945

Książnica Kopernikańska w Toruniu

Wdecki Park Krajobrazowy

Samorząd Województwa Kujawsko-Pomorskiego

Kujawy Pomorze

Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-Pomorskiego w Toruniu

Dofinansowano z budżetu Samorządu Województwa Kujawsko-Pomorskiego

2025 ROKIEM LUDZI NAUKI z Kujaw i Pomorza

kpt. Alojzy Bruski „Grab”

Pochodził z rodziny Jana i Marii Bruskich, z domu Sikorskiej.

W latach 1921–1925 uczęszczał do szkoły powszechnej w Piechowicach, a następnie kontynuował naukę w Państwowym Gimnazjum Klasycznym w Kościerzynie, uzyskując w 1933 roku świadectwo dojrzałości. Już w czasach liceum zaangażował się w działalność ruchu filomatów, a jako harcmistrz prowadził 18. Drużynę Harcerską Chorągwi Pomorskiej ZHP. W tym okresie sympatyzował również z ideami ruchu narodowego.

Po zdanej maturze trafił najpierw do Szkoły Podchorążych Rezerwy w Różannej, a później – do Szkoły Podchorążych Piechoty w Komorowie. Z dniem 1 października 1937 roku został mianowany podporucznikiem piechoty, zajmując 187. miejsce w korpusie oficerów tego rodzaju wojsk. W kolejnych latach odbywał służbę w 72. Pułku Piechoty im. Dionizego Czachowskiego w Radomiu, gdzie dowodził plutonem 1. kompanii.

Podczas kampanii wrześniowej 1939 roku dowodził plutonem ciężkich karabinów maszynowych. Razem z pułkiem przedzierał się do Warszawy, a 15 września pod Miłosną wyróżnił się wyjątkową odwagą. Ranny podczas obrony stolicy, po jej upadku trafił do niemieckiej niewoli, z której zdołał uciec. Początkowo ukrywał się w Piechowicach, a następnie schronił się u siostry w Tczewie. Wkrótce zaangażował się w działalność Związku Walki Zbrojnej, obejmując dowództwo obwodu tczewskiego, który później przekształcił się w Inspektorat Rejonowy AK Tczew-Chojnice. Wiosną 1943 roku konspiracja została czasowo zawieszona z powodu licznych aresztowań lokalnych członków AK. Bruski trafił do leśnych oddziałów partyzanckich Armii Krajowej w rejonie Borów Tucholskich.

Objął dowództwo nad jednym z największych pomorskich zgrupowań partyzanckich AK, działającym w Borach Tucholskich pod kryptonimami „Świerki 101”. Oddział liczył ponad 100 partyzantów. Faktyczne kierownictwo Alojzy Bruski przejął w kwietniu 1944 roku po Stefanie Gussie ps. „Dan”. Dzięki swoim zdolnościom dowódczym i taktycznym zorganizował szereg udanych akcji przeciwko Niemcom. Utrzymywał również łączność i współpracę z sowieckimi grupami rozpoznawczo-dywersyjnymi zrzuconymi na Pomorze.

Jesienią 1944 roku rozproszył partyzantów do zimowych kwater, samemu wybierając schronienie w rejonie Gzelowego nad Sobiną, niedaleko wsi Lipinki. Na podstawie rozkazu Dowódcy Sił Zbrojnych w Kraju z 1 stycznia 1945 roku awansował na porucznika.

W lutym 1945 roku zgłosił się w Bydgoszczy do Ludowego Wojska Polskiego. Po złożeniu wyjaśnień przed funkcjonariuszami NKWD objął funkcję komendanta obozu dla internowanych Niemców w Zimnych Wodach, w rejonie Kapuścisk i Łęgnowa.

Kpt. Alojzy Bruski z bratem Ambrożym

(archiwum rodzinne J. Wyrowińskiego)

W nocy z 29 na 30 kwietnia 1945 roku wraz z około 35 uzbrojonymi żołnierzami opuścił obóz i powrócił do partyzanckich lasów. 7 lub 12 czerwca tego samego roku został zatrzymany przez WUBP (Wojewódzki Urząd Bezpieczeństwa Publicznego) w Bydgoszczy wraz ze Zbigniewem Smoleńskim i ich trzema podwładnymi.

21 grudnia 1945 roku, podczas wyjazdowego posiedzenia Wojskowego Sądu Rejonowego w Poznaniu, który obradował w Bydgoszczy, skazano go na dziesięć lat więzienia. Po osobistej interwencji Bolesława Bieruta wyrok zmieniono na karę śmierci. 17 września 1946 roku Alojzy Bruski został stracony w więzieniu we Wronkach.

POMORSKIE DROGI OPORU

W obronie polskości 1939–1945

Książnica Kopernikańska w Toruniu
Samorząd Województwa Kujawsko-Pomorskiego
KUJAWY POMORZE
Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-Pomorskiego w Toruniu
Dofinansowano z budżetu Samorządu Województwa Kujawsko-Pomorskiego
2025 ROKIEM LUDZI NAUKI

Partyzancki arsenał

Pistolet maszynowy Erma MP 35

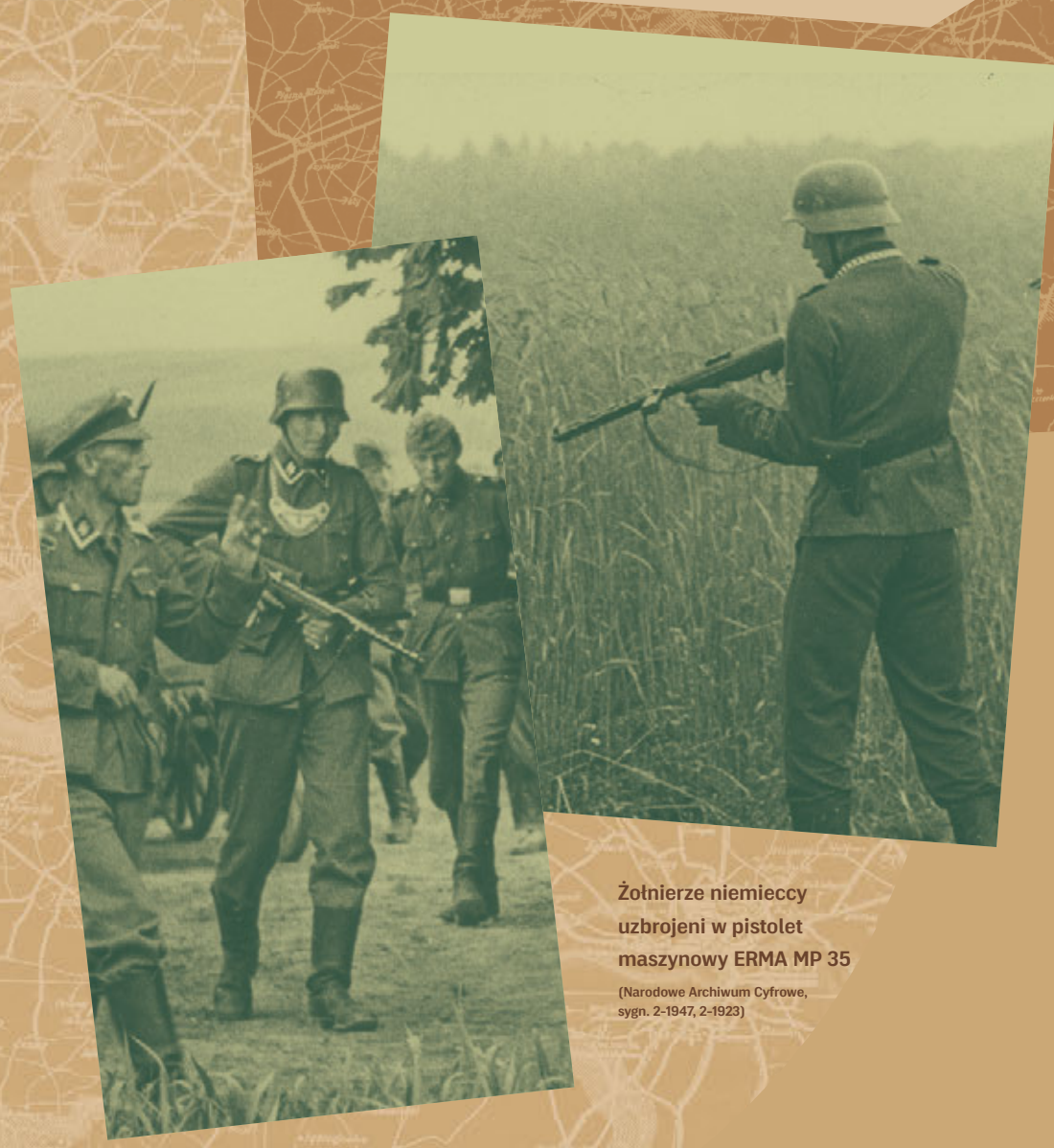

Pistolet ERMA MP 35 odkryty na terenie Wdeckiego Parku Krajobrazowego, zdobyty przez partyzantów Armii Krajowej

(fot. M. Sosnowski, WPK)

20 października 1931 roku niemiecka firma Erma kupiła licencję na produkcję pistoletu maszynowego VMP, opracowanego przez jednego z najzdolniejszych projektantów broni dwudziestolecia międzywojennego, czyli Heinricha Vollmera. Patent ów stał się podstawą do opracowania w 1935 roku EMP 35, który stanął do przetargu na broń dla Wehrmachtu. Erma Maschinenpistole, odrzucony przez wojsko, rok później został dostrzeżony przez niemiecką policję oraz SS. Od tego czasu Erma stała się charakterystycznym orężem hitlerowskich jednostek policyjnych, które w trakcie trwania II wojny światowej najczęściej zwalczały organizacje podziemne w okupowanych krajach Europy.

Egzemplarz takiej broni został odkryty w trakcie badań archeologicznych prowadzonych przez Wdecki Park Krajobrazowy w końcu 2024 roku. Broń była ukryta w pobliżu obozu oddziału AK „Świerki 101" i prawdopodobnie zdobyta przez członków AK na niemieckich żandarmach w trakcie ataku na Czersk Świecki we wrześniu 1944 roku, gdzie mieścił się ośrodek rehabilitacji Luftwaffe.

Żołnierze niemieccy uzbrojeni w pistolet maszynowy ERMA MP 35

(Narodowe Archiwum Cyfrowe, sygn. 2-1947, 2-1923)

POMORSKIE DROGI OPORU
W obronie polskości 1939–1945

Książnica Kopernikańska w Toruniu

Wdecki Park Krajobrazowy

Samorząd Województwa Kujawsko-Pomorskiego

Kujawy Pomorze

Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-Pomorskiego w Toruniu

Dofinansowano z budżetu Samorządu Województwa Kujawsko-Pomorskiego

2025 ROKIEM LUDZI NAUKI z Kujaw i Pomorza

7

Partyzancki arsenał

Pistolet Česka Zbrojovka wz. 28

Starania Česká Zbrojovka w Strakonicach, aby pistolety samopowtarzalne były sprzedawane w okresie międzywojennym na rynkach zagranicznych, nie przyniosły zamierzonego skutku. Jednym z powodów było wysokie nasycenie rynku i konieczność stawienia czoła konkurencji w wielu krajach.

Jednak w 1928 roku zainteresowanie pistoletami ze Strakonic wykazało polskie Ministerstwo Finansów (Ministerstwo Skarbu), które pod koniec roku zamówiło w Zbrojovce 730 pistoletów dla Straży Granicznej, w tym 230 w wersji z drewnianą kaburo-kolbą. Zamówienie nie dotyczyło jednak pistoletów wz. 24, lecz wariantu znanego jako wz. 28. Różnił się on od wersji standardowej głównie dłuższą rękojeścią i magazynkiem o pojemności dziewięciu naboi.

Polska Straż Graniczna zamówiła kolejne 1000 pistoletów wz. 28 w styczniu 1930 roku, a trzecia partia z 800 pistoletami, zamówiona w marcu 1931 roku, trafiła do Komendy Głównej Straży Granicznej w Warszawie.

W sumie Česká Zbrojovka dostarczyła do Polski 2549 pistoletów modelu 28, w tym egzemplarze próbne, ale tylko 230 pistoletów z pierwszego zamówienia miało odłączaną drewnianą kaburo-kolbę.

Właśnie taką wersję tego pistoletu, z odłączaną kaburo-kolbą, w grudniu 2024 roku odkryto na terenie obozowiska Armii Krajowej w jednej z ziemianek partyzanckich. Jest to jeden z 230 wyprodukowanych egzemplarzy tej wersji pistoletu i jeden z dwóch zachowanych do czasów współczesnych egzemplarzy tej broni – drugi znajduje się w zbiorach Instytutu Historii Wojskowej w Pradze. Na podstawie przeprowadzonych badań oraz kwerend można zakładać, że ten egzemplarz należał do dowódcy oddziału „Świerki 101” – kpt. Alojzego Bruskiego.

(fot. M. Sosnowski, WPK)

Rewolwer Lefaucheux M1858

Rewolwer Lefaucheux M1858 to sześciostrzałowa broń zapłonu trzpieniowego, zaprojektowana przez Casimira Lefaucheuxa i jego syna Eugène'a. Model 1858 był pierwszym rewolwerem na metalowe naboje scalone, oficjalnie przyjętym do służby w armii – od 1858 roku używała go francuska marynarka, a później także kawaleria podczas interwencji w Meksyku.

Rewolwer produkowano w latach 1858–1865 we francuskich zakładach Manufacture d'Armes de Saint-Étienne oraz licencyjnie w Liège (Belgia). Oprócz floty francuskiej trafił na wyposażenie armii Belgii, Hiszpanii, Szwecji, Włoch i Danii, a w wojnie secesyjnej używały go oba walczące ugrupowania – Unia zamówiła ponad 11 000 egzemplarzy. W niewielkiej ilości znalazł się też w rękach polskich powstańców styczniowych. Była to popularna broń w okresie międzywojennym, używana na rynku cywilnym.

W grudniu 2024 roku egzemplarz rewolweru Lefaucheux M1858 został odkryty w jednej z ziemianek obozu partyzanckiego na terenie Wdeckiego Parku Krajobrazowego. Rewolwer ten został ukryty razem z pistoletem ČZ vs 28. Prawdopodobnie, tak jak pistolet czeskiej produkcji, również on należał do kpt. Alojzego Bruskiego – dowódcy oddziału „Świerki 101”.

(fot. M. Sosnowski, WPK)

POMORSKIE DROGI OPORU
W obronie polskości 1939–1945

Książnica Kopernikańska w Toruniu
Wdecki Park Krajobrazowy
Samorząd Województwa Kujawsko-Pomorskiego
Kujawy Pomorze
Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-Pomorskiego w Toruniu
Dofinansowano z budżetu Samorządu Województwa Kujawsko-Pomorskiego
2025 ROKIEM LUDZI NAUKI z Kujaw i Pomorza

Braterskie więzi

Odkrycia z grudnia 2024 roku, dokonane na terenie Wdeckiego Parku Krajobrazowego, to nie tylko depozyty wyjątkowego partyzanckiego uzbrojenia, ale również przedmioty osobiste należące do partyzantów Armii Krajowej.

Jednym z takich przedmiotów jest niewielki medalik. Biorąc pod uwagę materiał i sposób jego wykonania, można go uznać za prostą pamiątkę z pielgrzymiego szlaku, jednak kiedy spojrzymy na kontekst, w jakim ów medalik został odkryty, i sceny, jakie przedstawia, to odkryjemy wspaniałą historię braterskich więzi, jakie kryją się za tym niewielkim przedmiotem.

Na medaliku znajdziemy przedstawienie Świętej Rodziny oraz Anioła Stróża. Co ciekawe, umieszczone na nim napisy otokowe są zapisane w języku włoskim, co może świadczyć o pochodzeniu medalika jako pamiątki z pielgrzymki do tego kraju. Jednak to wymowa scen na nim umieszczonych jest najważniejsza i wyraźnie wskazuje na umocnienie więzi rodzinnych osób, które go nosiły. Przeprowadzone kwerendy oraz badania wskazują, że medalik ten mógł należeć do kpt. Alojzego Bruskiego i był prawdopodobnie prezentem od jego starszego brata.

Kpt. Alojzy Bruski i jego starszy brat Józef wychowywali się w tej samej, głęboko religijnej rodzinie chłopskiej w Piechowicach na Kaszubach. Już od dzieciństwa łączyła ich wspólna fascynacja wartościami patriotycznymi i katolickimi, które przekazali im rodzice – Jan i Marta z domu Sikorska.

Józef Bruski ukończył w 1937 roku Seminarium Duchowne w Pelplinie i przyjął święcenia kapłańskie. Alojzy przez pewien czas także rozważał drogę kapłaństwa, jednak ostatecznie postawił na karierę wojskowego. Ich wybory życiowe – duchowny i żołnierz – uzupełniały się, umacniając w obu braciach poczucie służby Bogu i Ojczyźnie. Pomimo że Józef wybrał drogę kapłaństwa, a Alojzy karierę wojskową, łączyła ich głęboka więź duchowa i pragnienie okazywania wzajemnego wsparcia. Dowodem tego może być medalik odkryty w miejscu ostatniego stacjonowania kpt. Bruskiego w Borach Tucholskich.

Zdjęcie kpt. Alojzego Bruskiego (drugi z lewej) wraz bratem ks. Józefem Bruskim (pierwszy z prawej)
(archiwum rodzinne J. Wyrowińskiego)

Medalik (rewers i awers) przedstawiający Anioła Stróża oraz wizerunek Św. Rodziny, należący prawdopodobnie do kpt. Alojzego Bruskiego
(fot. M. Sosnowski, WPK)

POMORSKIE DROGI OPORU

W obronie polskości 1939–1945

Książnica Kopernikańska w Toruniu
Wdecki Park Krajobrazowy
Samorząd Województwa Kujawsko-Pomorskiego
Kujawy Pomorze
Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-Pomorskiego w Toruniu
Dofinansowano z budżetu Samorządu Województwa Kujawsko-Pomorskiego
2025 Rokiem Ludzi Nauki z Kujaw i Pomorza